

Privremene smjernice¹ za kompanije i poslodavce u svrhu planiranja i reagovanja na koronavirusnu bolest (COVID-19)

Privremene smjernice se temelje na onome što je trenutno poznato o oboljenju uzrokovanom novim korona virusom (COVID-19).

Koronavirusi su velika porodica virusa koji su česti izazivači bolesti ljudi i različitih vrsta životinja, uključujući kamile, mačke i šišmiše. Iako su primarno izazivači bolesti životinja, prenos koronavirusa sa životinja na ljude je dokazan u najmanje dvije okolnosti koje su uključivale masovna obolijevanja i širenje među ljudima i to biliskoistočnog respiratornog sindroma (MERS) i teškog akutnog respiratornog sindroma (SARS).

COVID-19 je počeo da se širi među ljudima u Kini da bi se uprkos intenzivnim i vanrednim mjerama suzbijanja, prenos uspostavio i u mnogim drugim državama svijeta sa posebno izraženim lancima transmisije u Italiji, Južnoj Koreji, Japanu, Singapuru i Iranu². Mogućnost importacije ovog virusa je moguća (gotovo izvjesna) i u svim drugim zemljama, pa tako i u Crnoj Gori.

Ove privremene smjernice imaju za cilj da pomognu u sprječavanju izloženosti akutnim respiratornim bolestima, uključujući COVID-19, na radnom mjestu i ustanovama koje ne pripadaju zdravstvenom sistemu.

Da biste spriječili stigmatu i diskriminaciju na radnom mjestu, da bi uspostavili rizik od inficiranja i širenja infekcije novim koronavirusom koristite uputstva opisana u nastavku.

Određeni djelovi ovih preporuka primjenjivi su i na mnoge druge respiratorne infekcije uključujući i grip. Dobar dio preporuka primjenjiv je samo u situacijama sa uspostavljenom transmisijom u populaciji.

¹ Dokument je razvijen na osnovu preporuka Američkog Centra za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC). Institut zadržava pravo korigovanja i prilagođavanja shodno promjeni epidemiološke situacije u državi

² Situacija sa kraja februara 2020.

Preporučene strategije za poslodavce:

Zalažite se i pružite podršku zaposlenima koji imaju simptome da ostanu kod kuće:

- Zaposlenima koji imaju simptome akutne respiratorne bolesti preporučuje se da ostanu kod kuće i ne dolaze na posao sve dok ne prođe najmanje 24 sata od prestanka povišene temperature, osjećaja groznice ili drugih simptoma (kašalj, kijanje, otežano disanje) – bez upotrebe lijekova koji snižavaju temperaturu ili drugih lijekova koji mogu uticati na ispoljavanje simptoma (npr. sredstva za suzbijanje kašlja). **Zaposleni treba da obavijeste svog poslodavca i da ostanu kod kuće kada su bolesni!**
- Obezbjedite fleksibilan pristup i kompanijsku politiku koja ima razumjevanja za opravdane spriječenosti za rad usled bolesti a u skladu sa zdravstvenim smjernicama, epidemiološkom situacijom i procjenjenim nivoom rizika od obolijevanja. Informišite zaposlene o tome.
- Zaposlenima na određeno vrijeme i privremeno zaposlenima omogućite ravnopravan tretman sa ostalima i uvijek naglasite važnost toga da i ove osobe u slučaju pojave simptoma ostanu kod kuće.
- Ne insistirajte na redovnom i urednom dostavljanju izvještaja o spriječenosti za rad (tzv. doznaka) od ljekara posebno za zaposlene koji imaju simptome akutne respiratorne infekcije, niti zahtjevajte da Vam pravovremeno izdaju potvrdu da se zaposleni može vratiti na posao, iz razloga što će zdravstvene ustanove i ljekari u situaciji uspostavljenje transmisije novog koronavirusa u populaciji biti vanredno opterećeni te neće moći pravovremeno dostavljati tu vrstu dokumentacije. Kada epidemijski pik prođe – sve administrativne procedure mogu biti nadoknađene.
- Poslodavci bi takođe trebali da pokažu i fleksibilnost kada zaposleni treba da ostanu kod kuće i njeguju oboljelog člana porodice. Poslodavac treba da bude svjestan da u skladu sa razvojem epidemiološke situacije zaposleni moraju ostati kod kuće radi njege oboljele djece ili drugih članova porodice u obimu većem nego što je to uobičajeno.
- Svako odsustvo sa posla i postupanja u vezi sa tim moraju biti u skladu sa zakonskom i podzakonskom regulativom, kolektivnim i granskim kolektivnim ugovorom za oblast.

Odvojte zaposlene koji imaju simptome:

- Preporučuje se da zaposleni koji razviju ili za koje se procjeni da mogu razviti simptome akutne respiratorne bolesti (npr. kašalj, nedostatak daha) nakon dolaska na posao ili tokom radnog vremena, budu odmah odvojeni u poseban dio kompanije (zasebna prostrija / kancelarija), da dobiju respiratornu zaštitu i u slučaju da su tegobe blage – upute kući. Ako nisu dostupne maske i drugi vid respiratorne zaštite za bolesne, osobe sa simptomima dok ne pođu kući, treba da prekrivaju nos i usta papirnom maramicom prilikom kijanja i kašljanja (ili da kijaju i kašlju u svoj lakat ili npr. ispod revera ako su maramice nedostupne).

Naglasite u svakoj prilici da je bitno da osoba sa simptomima ostane kod kuće, na poslu istaknite značaj respiratorne i higijene ruku. Tu Vam mogu pomoći edukativni materijali i poster i Instituta.

- Postavite postere koji promovišu ostajanje kod kuće osoba sa simptomima, naglasite značaj pravilne respiratorne higijene – načina kihanja i kašljanja, kao i higijene ruku na radnom mjestu.
- Obezbjedite maramice i kante (koje se otvaraju bez dodirivanja rukama) za odlaganje istih.
- Uputite zaposlene da čiste ruke dezinfekcionim sredstvom na bazi alkohola koji sadrži najmanje 60-95% alkohola, ili da peru ruke vodom i sapunom u trajanju od najmanje 20 sekundi. Pranje ruku vodom i sapunom treba praktikovati ako su ruke vidljivo zaprljane.
- Obezbjedite na radnom mjestu dostupnost vode i sapuna, kao i dezinfekcionog sredstva na bazi alkohola naročito u zajedničkim i najfrekventnijim prostorijama – hodnici, liftovi, foajei... Obezbjedite da se zalihe sredstava za dezinfekciju redovno zadržavaju i održavaju na potrebnom nivou.

Što češće sprovedite rutinsko čišćenje radnih i zajedničkih prostora:

- Obezbjedite redovno čišćenje svih površina koje se često dodiruju, kao npr. površine u okviru radnog prostora, stolovi, kvake, rukohvati, liftovi, kopir i fax mašine i sl.
- Za dezinfekciju prostora i površina koristite uobičajena sredstva za tu namjenu u skladu sa preporukama koje se nalaze u uputstvu proizvođača.
- Trenutno se ne preporučuje nikakva dodatna dezinfekcija osim rutinskog čišćenja (ukoliko u tom prostoru nije boravila osoba za koju je potvrđeno da je oboljela od COVID-19).
- Obezbjedite vlažne maramice (poželjno sa dezinfekcionim sredstvom na bazi alkohola) za jednokratnu upotrebu tako da zaposleni prije svake upotrebe mogu očistiti najčešće korišćene površine (npr. kvake za vrata, tastature, daljinski upravljači, stolovi).

Savjetujte zaposlene prije putovanja da preduzmu sljedeće korake:

Savjetujte zaposlenima da prije planiranja putovanja i prije odlaska na put pročitaju savjete za putnike u međunarodnom saobraćaju na sajtu Instituta za javno zdravlje Crne Gore (www.ijzcg.me) gdje mogu naći podatke o tome u koje zemlje se preporučuje odlaganje putovanja. Osim toga:

- Savjetujte zaposlenima da prije putovanja budu sigurni da nijesu razvili neke od simptoma respiratornih infekcija.

- Obezbjedite da zaposleni tokom putovanja mogu obavjestiti nadređenog na poslu o promjeni svog zdravstvenog stanja i da imaju mogućnost da preko njega kontaktiraju ljekara za savjet.
- Insistirajte i ohrabrujte korišćenje usluga i servisa dodatnih zdravstvenih osiguranja za putnike u međunarodnom saobraćaju
- Dok su van Crne Gore zaposleni treba da se pridržavaju pravila vaše kompanije o načinu i vrsti medicinske zaštite koja je obezbjeđena na putovanju. Takođe, potrebno je i obezbjediti pomoć pri pronalaženju najadekvatnijeg načina za dobijanje medicinske pomoći (pronalaženje zdravstvene ustanove u kojoj se može obaviti pregled). Potrebno je i pomoći pri uspostavljanju kontakta sa diplomatskim predstavništvom Crne Gore u zemlji putovanja.

Dodatne mjere u slučaju pojave obolijevanja od COVID-19:

- Zaposleni koji su dobro, ali imaju bolesnog člana porodice ili su bili u kontaktu sa nekim za koga se sumnja ili je potvrđeno da boluje od COVID-19 kod kuće, trebali bi obavijestiti svog nadređenog i pratiti uputstva od strane nadležnog epidemiologa i Instituta za javno zdravlje Crne Gore.
- Ako se potvrdi da je zaposleni obolio od COVID-19, insistirajte na pravovremenoj razmjeni provjerenih informacija te o obolijevanju obavjestite sve zaposlene koji su mogli biti izloženi virusu usled boravka u istom prostoru ili zajedničkom radu sa oboljelom osobom. Cilj je pružiti svaku vrstu pomoći i podrške epidemiološkoj službi u traganju i identifikovanju svih mogućih kontakata tokom perioda zaraznosti. Zaposleni za koje se utvrdi da su bili u kontaktu sa potvrđenim slučajem COVID-19 treba da ostanu kod kuće i prate instrukcije nadležnog epidemiologa i Instituta za javno zdravlje Crne Gore.

Plan u slučaju epidemije COVID- 19

Težina bolesti i broj osoba koje će oboljeti od COVID- 19 nakon eventualne importacije i uspostavljenog lokalnog prenosa virusa nije poznat niti se sa zadovoljavajućom preciznošću može predvidjeti.

Ukoliko postoje dokazi o postojanju epidemije COVID- 19, poslodavci bi trebali biti spremni da fleksibilno odgovore na različite nivoe ozbiljnosti u smislu poboljšanja plana poslovnog reagovanja.

Rizik po zdravlje stanovništva Crne Gore od infekcije novim koronavirusom trenutno se smatra VISOKIM. Institut će nastaviti da prikuplja podatke, na nacionalnom i međunarodnom nivou, vršiti redovne procjene rizika i u slučaju potrebe izdavati nove smjernice.

Informacije koje treba uzeti u obzir pri planiranju odgovora

Svi poslodavci trebaju razmotriti najbolji način suzbijanja širenja akutnih respiratornih infekcija i u slučaju pojave epidemije umanjiti uticaj COVID-19 na radnom mjestu. Poslodavci bi trebalo da identifikuju svoje ciljeve, koji mogu uključivati jednu ili više od sledećih stavki:

- 1.) smanjenje prenosa virusa među zaposlenima,
- 2.) zaštita osoba koji su u većem riziku od razvoja komplikacija,
- 3.) održavanje poslovanja i minimiziranje negativnih efekata na druge subjekte u njihovim lancima poslovanja.

Neki od glavnih elemenata razmatranja prilikom donošenja odluka o adekvatnom odgovoru na epidemiju uključuju:

- Težinu bolesti (tj. broj oboljelih, broj hospitalizovanih i stopa smrtnosti) u zajednici;
- Uticaj bolesti na zaposlene koji pripadaju posebno osjetljivim grupama (npr. stariji odrasli i hronični bolesnici) i mogu biti u većem riziku od razvoja komplikacija.
- Pripremu na mogućnost većeg broja izostanaka zaposlenih zbog njihove ili bolesti članova njihovih porodica, kao i na mogućnost zatvaranja vrtića i škola kao i prilagođavanje novoj i brzo mijenjajućoj situaciju (uključujući rad od kuće, rad na daljinu, on-line nastavu i slično)
- Poslodavci treba da planiraju i adekvatno reaguju u slučaju izostanaka sa posla - implementiranje planova za nastavak osnovnih poslovnih aktivnosti u slučaju da dodje do većeg broja izostanaka od uobičajenog.
- Osposobljavanje više zaposlenih za obavljanje ključnih poslova u kompaniji tako da ključno radno mjesto može biti pokriveno i u slučaju odsustva članova tima.

- Spremnost za promjenu poslovne prakse radi održavanja kritičnih funkcija (npr. identifikovati alternativne dobavljače, odrediti prioritetne kupce ili privremeno obustaviti neke aktivnosti ukoliko je potrebno).
- Poslodavce koji posluju na više lokacija treba podsticati da lokalnim menadžerima daju ovlaštenja za preuzimanje odgovarajućih poslova opisanih u njihovom planu reakcije u slučaju javljanja epidemije.
- Podstiče se stalni kontakt i savjetovanje sa epidemiološkim službama na lokalnom i državnom nivou. Pošto se intenzitet epidemije može razlikovati u zavisnosti od geografskog područja, lokalni zdravstveni radnici i lokalni (opštinski) krizni štabovi izdaće i redovno ažurirati uputstva za svoje opštine.

Važna razmatranja za kreiranje plana reakcije u slučaju epidemije infektivnih bolesti

Svi poslodavci bi trebali biti spremni da implementiraju strategije u cilju zaštite zaposlenih od COVID-19. Za vrijeme epidemije COVID-19, svi zaposleni koji razviju simptome bolesti bi trebali ostati kod kuće, treba podsticati higijenu ruku i respiratornu higijenu (pravilno kihanje i kašljanje), kao i redovno obavljati čišćenje radnih površina (stolovi, kvake, tastature itd).

Preporuka za poslodavce:

- Obezbijedite fleksibilan plan i uključite svoje zaposlene u njegov razvoj i sprovođenje
- Diskutujte o planu ili uradite vježbu kako bi unaprijed utvrdili da li plan ima nedostataka koje je potrebno korigovati
- Podijelite plan zaposlenima i objasnite raspodjelu ljudskih resursa, koje su obaveze i dužnosti na radnom mjestu kao i eventualne pogodnosti u smislu mogućnosti dodatne zarade
- Podijelite iskustva sa drugim preduzećima u zajednici (posebno onima u vašem lancu poslovanja), privrednim komorama i udruženjima da biste poboljšali napore zajednice u reagovanju.

Preporuke za plan reagovanja u slučaju epidemije infektivnih bolesti:

- Prepoznajte rizična radna mjesta na kojima je moguće doći do izloženosti kao i druge rizike po zdravlje zaposlenih.
- Izvršite (pre)raspodjelu ljudskih resursa kako bi bili sigurni da je praksa i politika kompanije u skladu sa preporukama zdravstvenih vlasti.
- Ispitajte da li možete prilagoditi radnu praksu, kulturu i običaje u kompaniji, kao što su fleksibilna radna mesta (npr. telekomunikacija) i fleksibilno radno vrijeme (npr. rad u smjenama) kako bi smanjili mogući broj društvenih kontakata između zaposlenih i povećali fizičku distancu među zaposlenima kao i između zaposlenih i drugih osoba.
- Za zaposlene koji mogu da obavljaju poslove putem telekomunikacionih mreža, supervizori treba da podstiču rad na ovaj način, umjesto da dolaze na radno mesto, dok god se simptomi ne povuku. Obezbijedite informatičku tehnologiju kako bi što više zaposlenih mogli raditi od kuće.
- Odredite svoje prioritete aktivnosti i uloge, kao i kritične elemente unutar vašeg lanca (npr. sirovine, dobavljači, usluge/proizvodi i logistika) potrebne

za održavanje poslovanja. Planirajte kako će poslovati vaše preduzeće ako se poveća broj izostanaka sa posla ili se postojeći lanci snabdjevanja prekinu.

- Uspostaviti autoritete i procedure za sprovođenje i ukidanje plana reakcije na epidemiju zarazne bolesti, promenu poslovnih aktivnosti (npr. mogućnost promjene ili prekida rada u pogođenim oblastima) i prenošenje poslovnog znanja među ključnim zaposlenima. Blisko sarađujte sa lokalnim zdravstvenim službama u cilju adekvatne primjene predpostavljenih mjera.
- Planirajte smanjenje izloženosti (bliskih kontakata) među zaposlenima, a takođe i između zaposlenih i klijenata, ukoliko javno- zdravstvene službe preporuče socijalno distanciranje.
- Uspostavite postupak informisanja zaposlenih i poslovnih partnera o vašim planovima reakcije u slučaju epidemije kao i ažuriranih informacija o COVID-19. Očekujte strah, uznemirenost, glasine i dezinformacije među zaposlenima i u skladu s tim planirajte komunikaciju (edukacija, upućivanje na relevantne izvore).
- U nekim zajednicama može doći do zatvaranja vrtića i škola, naročito u slučaju pogoršanja epidemiološke situacije COVID-19. Odredite kako ćete postupati u slučaju porasta broja izostanaka zaposlenih zbog bolesti, njege oboljelih članova porodice i onih koji moraju ostati kod kuće da bi čuvali djecu koja ne idu u vrtić/školu. Poslodavci bi trebalo da se pripreme za uspostavljanje fleksibilnog radnog vremena za ove zaposlene.
- Ako postoje dokazi o epidemijском javljanju COVID-19, razmislite o mogućnosti otkazivanja poslovnih putovanja u druge zemlje u skladu sa preporukama Instituta (www.ijzcg.me).
 - Druge zemlje mogu da usvoje akt o ograničenju putovanja kojim se zaposlenima može ograničiti mogućnost povratka kućama ako se razbole dok su na putu.
 - U zavisnosti od razvoja epidemiološke situacije razmotrite mogućnost otkazivanja većih poslovnih sastanaka ili događaja kao i svih službenih putovanja tokom trajanja epidemije.